

УДК 141.7: [130.2 + 316.462]

С.В. КОСТРЮКОВ

ДІЯЛЬНІСТЬ, ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОДІЇ КУЛЬТУРИ ТА ВЛАДИ

Кострюков Сергій Володимирович – професор кафедри цивільного та господарського права ДВНЗ «Національний гірничий університет», доцент кафедри цивільного та господарського права, доктор філософських наук

Стаття присвячена аналізу взаємодії культури та влади, які є проявом діяльній природи людини.

Ключові слова: культура, влада, діяльність, державна влада.

Статья посвящена анализу взаимодействия культуры и власти, которые являются проявлением деятельной природы человека.

Ключевые слова: культура, власть, деятельность, государственная власть.

The article is dedicated to analysis culture and authority that are the display of nature of people.

Keywords: culture, authority, activity, state authority.

© С.В. Кострюков, 2013

Постановка проблеми. Провідною ланкою в системі взаємодії культури та влади демократично-орієнтованого суспільства завжди є культура. Її статус як поля людських смислів, як міри людського в людській діяльності, а тому як первинного по відношенню до будь-якої іншої сфери людського буття, в тому числі політики і влади, дають підстави визначати культуру суттєвим чинником стабілізації політичної влади, поглиблення її взаємозв'язку з народом, одним із джерел легітимності влади.

Попри розбіжності, версії взаємодії культури і влади об'єднує спільна риса – всі вони визнають, що вирішальним є питання щодо процедури здійснення влади, а отже, повертаються до класичного питання про політичну дію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням діяльності значну увагу приділяли такі відомі дослідники, як М.Я. Басов, А.М. Леонтьєв, В.С. Мерлін, В.Р. Подоляц, С.Л. Рубінштейн.

У вітчизняній філософсько-політологічній і культурологічній літературі останніх років деякі аспекти зазначеної теми висвітлювалися такими авторами, як В. Андрущенко, В. Богданов, В. Вікторов, В. Муляр, А. Толстоухов, Ю. Шемшученко та ін.

Мета дослідження. 1. Розглянути діяльність, як підставу ефективного взаємозв'язку культури і влади. 2. Проаналізувати стан нинішньої української державності. 3. Дослідити особливості взаємодії культури та влади в сучасному українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою взаємодії культури і влади є людська діяльність, потреби й інтереси дійових осіб і виконавців історичної драми. Ідеться про діяльність, що в соціології розглядається як спосіб існування та розвитку соціальної діяльності, прояв соціальної активності людей, цілеспрямоване відображення та перетворення ними навколишнього світу [1, с. 60]. Діяльність характеризується такими рисами,

як цілеспрямованість, продуктивність, суспільний характер.

Як зауважує відомий російський дослідник В.С. Швірьов, освоєння соціальної дійсності, «надситуативна активність», вихід у певні «зовнішні відносини» і, завдяки цьому, у сферу «вільного» руху та цілеспрямовання щодо світу є важливою передумовою діяльного визначення та самовизначення людської позиції. «Здатність стати над будь-якою життєвою ситуацією, відновити її, вписати в більш широкий контекст соціального буття... і являє сутність діяльності як специфічної форми відносин до дійсності [2, с. 40]». Тут Швірьов лише переосмислює ідеї видатного німецького антрополога Гельмута Плесснера, який обґрунтував твердження щодо «ексцентричності» людини як її суттєвої антропологічної характеристики [3, с. 96-151] – людина завжди має свою сутність нереалізованою, шукає цю сутність поза собою, ніколи не зупиняється на тому, що вже має. Тому людина – завжди дослідник, завжди незадоволена собою, завжди прагне більшого.

Разом з тим треба зазначити, що таке здорове прагнення людини до задоволення соціальних та моральних потреб нерідко натикається на цілий ряд перешкод, що виникають у процесі реальної життєдіяльності суспільства і людини. Характер і сила вказаних перешкод – функція від багатьох вимірів: політичного, економічного, правового, врешті духовно-світоглядного. Адже природне бажання людини до добра, краси, суспільної злагоди та іншого може підтримуватися або не підтримуватися існуючим політичним режимом, системою законодавства, особливо в галузі матеріального, економічного життя людей. Будь-які кардинальні зміни в суспільному організмі так чи інакше відгукуються як у структурі соціальних та духовних потреб людини, так і в якості їх самих.

Нинішнє українське суспільство переживає загальну кризу, що охопила всі його сфери:

– політичну, де спостерігається втрата контро-

лю за політичними подіями в країні з боку державних структур (на всіх рівнях), невиконання нормативно-правових актів органів державної влади, недовіра до них з боку більшості населення;

– економічну, що виявляється в значному зниженні життєвого рівня населення;

– соціальну, де відбулася дезінтеграція соціальних груп та інститутів, різке розшарування населення за рівнем доходів;

– духовну (в широкому значенні цього слова) та моральну, де спостерігається значне зниження загального духовного та морального рівнів населення, деформація багатьох моральних цінностей, взаємне відчуження між людьми;

– екологічну (на значній території України, особливо в районі Чорнобильської зони й у великих промислових центрах), що є глобальною проблемою [4].

Розглядаючи діяльну природу як культури, так і влади, неможливо аналізувати процес взаємодії цих двох фундаментальних феноменів людської історії лише з позиції діяльності. Тому що сама діяльність є не самодостатнім феноменом. Адже коли ми говоримо про діяльність, ми говоримо саме про людські засади буття. Діяльність – філософське поняття, використання якого можливе лише в контексті людського і нічого іншого. Класичний погляд передбачає наукову позицію про те, що діяльність – універсальний спосіб буття людини. Саме цим останнім виділяється з природного світу, і саме це дало можливість людині певною мірою (тут не говоримо добре це чи ні) піднятися над природою, ствердити себе як істоту розумну, дії якої зазвичай є свідомими, цілеспрямованими, прагматичними і т. д. Методологічно діяльність неможливо розглядати поза людським як таким. Це означає, що питання про природу як культури, так і влади, які мають діяльну сутність, так само неможливо розглядати поза феноменом людського як такого. Тому ми стверджуємо, що природа як культури, так і влади, так і особливостей їх взаємодії – це сфера людського буття, людських взаємовідносин, усього того, що охоплюється поняттям людина. Звідти випливає, що необхідною і фундаментальною методологічною позицією в питанні взаємодії культури і влади має бути положення про те, що як культура, так і влада розуміються як явища, що мають у своїй природі щось спільне. Це спільне має носити універсальний характер, бути базовим елементом у розгортанні як влади, так і культури як явищ. В цьому контексті важливо зазначити, що обидва феномени, особливості взаємодії яких є предметом даного дослідження, мають бути корельовані настільки, наскільки вони мають спільну сутнісну основу. А вона, як видно з аналізу і культури, і влади, полягає в ідеї людськості, людиномірному їх характері. Саме така їх основа є фундаментальною підставою ефективного взаємозв'язку культури і влади. Ця методологічна позиція, як ми думаємо, є стрижнем і самої концепції взаємозв'язку культури і влади. А це означає, що остання має виходити з ідеї комунікативної природи влади і культури, технологічної природи культури тощо.

Що стосується нинішньої української державності, то за всіх її позитивних відмінностей від попередньої командно-бюрократичної системи, залишається й багато спільного – бюрократизм, непрофесіоналізм, прояви явного відчуження від широких народних мас. Візьмімо хоча б таке явище, як лавиноподібне зростання різноманітних малих підприємств (далі - МП) і комерційних структур на зорі незалежності України, що вкорінилося і квітне й нині. Те, що люди отримали реальну свободу вільного підприємництва та виявлення на цій основі своїх ділових здібностей, є, безсумнівно, позитивним явищем. Але якими шляхами та методами здійснюється цей процес? Зазвичай, більшість МП займається не виробництвом і примноженням суспільного продукту, а його перепродажем, вже за своїми комерційними (а точніше – спекулятивними) цінами. Це вигідно самим комерсантам і державі, оскільки вона, по-перше, отримує значний прибуток у вигляді податку з цих підприємств, по-друге, таким шляхом перекачується значна частина доходів населення також у державну казну. А людям це не вигідно, вони виказують незадоволення узаконеною спекуляцією, але повинні купувати певні товари у комерсантів, оскільки вже немає державних магазинів. І такий стан речей підтримується найвищими органами політичної системи нашої країни, у тому числі, починаючи з першого Президента Л.М. Кравчука і практично усіма його наступниками, які неодноразово висловлювалися щодо користі для держави комерційної діяльності. Отже, виникає гостра суперечність між інтересами держави та переважної частини населення України, між офіційними деклараціями щодо побудови демократичного громадянського суспільства, і тим, що з мовчазної згоди, а то й благословення вищого керівництва державної влади відбувається в країні насправді.

А звідси й відповідні оцінки громадянами функціонує в Україні політичної влади.

Скептично-нігілістичне ставлення наших громадян до моральних і правових норм, законів і владних структур, і навіть ігнорування багатьох законів та моральних норм, тобто формування аномії, вказує на наявність політичної кризи.

Як свідчать результати дослідження громадської думки, проведеного Центром імені Разумкова, аж 60,1 % опитаних не підтримують діяльності Верховної Ради, 55 % – міліції, 54,4 % – Кабінету Міністрів. Роботу органів прокуратури не схвалюють 54,3 % українців, а діяльності Президента – 47,9%. Лише 9,7 % цілковито схвалюють діяльність останнього, 36,6% громадян підтримують окремі заходи Глави держави [5, с. 1-2]. Характерним є ще і те, що значна частина українців не підтримує курс, узятий очільниками країни. Так, лише 16,1 % респондентів вважають, що події в Україні розвиваються у правильному напрямку. Натомість 61,9 % переконані, що в неправильному [5, с. 1-2].

Високу підтримку в суспільстві традиційно мають опозиційні партії, а щойно вони входять до владних структур, ця підтримка починає неухильно падати.

Отже, є всі підстави говорити про кризу державної влади, що болісно переживають самі ж люди, оскільки вони ще більше відчують власну незахищеність, особливо перед могутністю так званої «партії влади». Щоб зрозуміти справжній характер існуючого в Україні режиму, слід передусім розглянути феномен так званої «партії влади» – неформальної, себто публічно не оформленої, а проте досить впливової суспільної сили з певними політичними й економічними інтересами та могутніми засобами їх захисту. Про це досить чітко та жорстко писали знані вітчизняні дослідники В.Кремель, Д. Табачник і В. Ткаченко [6]. Ще на початку становлення української незалежності політологи Е. Вільсон та В. Якушик досить точно визначили «партію влади» як політичний блок, що складається з «прагматично зорієнтованих і деідеологізованих вищих кіл старої номенклатури, представників державного апарату, засобів масової інформації, керівників традиційних секторів промисловості та сільського господарства» [7, с. 164].

Фактично, за своїм складом спочатку це була партія старої комуністичної номенклатури, себто «внутрішня партія», як її влучно змалював Дж. Оруелл у романі «1984». Після путчу (серпень 1991 р.) ця «внутрішня партія» досить легко пішла на розпуск партії «зовнішньої», себто багатомільйонної та загалом декоративної партії «робітників, селян і всього радянського народу».

Значною мірою цю «партію» справді можна вважати криптокомуністичною: для її діячів характерний політичний та економічний консерватизм, схильність до авторитаризму та командно-адміністративних методів діяльності, високий рівень кругової поруки і кланової пов'язаності [8, с. 142-146].

Формально «партія влади» ніби й справді «виробила» державну незалежність і демократію, багатопартійність і ринкову економіку. Але лише тією мірою, якою це не порушує її головного принципу. А полягає цей принцип, як ми вже зазначали, у збереженні влади і власності. Тому й «розбудовує» вона ринкову економіку у досить специфічному мафіозно-олігархічному варіанті. В основних рисах така ситуація збереглася і нині, з тією відмінністю, що акцент у «партії влади» зміщується із суто номенклатурних (як це було і в СРСР) на відверто бізнесові інтереси. Керуючись не так «правильними поглядами», як «правильною інтуїцією», «партія влади» застосовує свої гасла, свою ідеологію до хвилинних потреб, тобто є своєрідним віддзеркаленням суспільних настроїв, їхнім популярним медіатором і речником. Фактично ця її ідея еkleктичність об'єктивно відображає амбівалентний стан суспільної свідомості, ґрунтовно досліджений ще українським соціологом Є. Головахою. Орієнтація на цю свідомість, експлуатація її ущербності безумовно здатні давати короткочасний політичний ефект: «протеїчність», «амбівалентність» «партії влади» забезпечує їй досить широкий вплив на різні суспільні прошарки, дає значні можливості для маневру і справді робить її на певний час консолідуючою силою суспільства. Однак у тривалішій перспективі така стратегія закріплює

орієнтацію на взаємовиключні цінності (трішки капіталізму, трішки соціалізму; трішки демократії, трішки «сильної руки»; трішки вільного ринку, трішки адміністративної зрівнялівки тощо), тобто поглиблює соціально-психологічну дезорієнтацію та суспільну неврастенію, «визначає непослідовність розвитку демократичних процесів [9, с. 28]», об'єктивно гальмує або й унеможливорює творення повноцінного громадянського суспільства.

Навіть досвід Помаранчевої революції показав, що бажання створити громадянське суспільство ще не замінює повсякденної рутинної роботи з його створення. Із майдану люди повернулися до старих суспільних цінностей, залишивши «майданні» настрої в минулому як обдурену надію – але обдурили, передусім, вони самих себе, а вже скористалися цим інші, цинічніші люди на державних посадах.

Щодо цього ситуація в Україні досить сумна. За умов первісного накопичення капіталу вузьким колом осіб, часто тісно пов'язаних із представниками старої партійної номенклатури, образ «влади» поєднується в суспільній свідомості не зі словом «еліта», а зі словом «мафія». Цей образ посилюється на тлі світової кризи, внаслідок чого національна криза загрожує перетворитися на розпад національної держави. За таких умов надзвичайно зростає потреба суспільства в лідерах, навіть «сильній руці».

Однак варто зауважити, що ні прагнення людей мати «сильних» лідерів на зразок навіть Й.Сталіна, ні бажання «навести порядок» в країні, ні будь-які інші «бачення» перспектив країни не можуть зняти питання про те, якою має бути влада в цивілізованій країні, особливо за умов, що народ такої країни прагне цивілізованого життя. Світовий досвід показує, що жодна країна світу не змогла долати найрізноманітніші проблеми своєї історії, якщо не поверталася обличчям до цього базового питання: Чого хочуть країна і народ? Яку владу хочуть мати країна і народ? Що влада має зробити для країни і народу? Яке місце має займати культура в діяльності влади? Які ознаки і характеристики влади, що спирається на культуру? Що може влада, яка спирається на культуру та ін.

Поки що сучасна Україна в питаннях культури влади і влади культури знаходиться на роздоріжжі, як і в багатьох, якщо не в більшості інших визначальних для долі країни питаннях. І ще гостріше ставить питання про культуру і владу, особливості їх взаємодії в умовах перехідного періоду до демократично-орієнтованого суспільства.

Висновки. Культура, попри свою складність і внутрішню суперечливість, а нерідко і антагоністичність, виступає як цілісний соціальний феномен. Таким її робить людиномірною сутність, оскільки культура і є вираженням людського в людській діяльності. Саме ця її особливість завжди відображається в будь-яких сферах життєдіяльності людини, відтворюючи останню як цілісний процес. Культура накладає відбиток на всьому людському. В тому числі і на явищі влади, яке не може уникнути впливу культури.

Проблема взаємодії культури і влади в методологічному аспекті неодмінно штовхає дослідника

на пошук спільної сутності цих явищ. Наявність такої дає підстави говорити про реальний ефективний взаємопереход одного в інше, а отже, про ефективну координацію культури і влади в демократично-орієнтованому суспільстві. Аналіз показує, що така спільна сутність вказаних феноменів двояка: це діяльність та людське начало. І культура, і влада є проявом діяльнісної природи людини; вони і виникають, і розгортаються в процесі такої діяльності. Більше того, поза людською діяльністю не здійснюється нічого людського.

З іншого боку, сама діяльність як філософське поняття передбачає розглядати її лише у вимірі

людини. В природі немає діяльності, вона здійснюється тільки людиною, оскільки характеризується такими ознаками, як усвідомлення, цілеспрямованість, практичний, прагматичний аспект тощо. З цього випливає, що і культура, і влада, як прояви людської діяльності, в своїй основі мають людиномірну сутність. Тому необхідною і фундаментальною методологічною позицією в питанні взаємодії культури і влади має бути положення про те, що як культура, так і влада розуміються як явища, що мають спільну природу – людськість, людиномірну основу. Саме це і є фундаментальною підставою ефективного взаємозв'язку культури і влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Краткий словарь по социологии /сост. Э.М. Коржева, Н.М. Наумова под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. – М.: Политиздат, 1989. – 479 с.
2. Швырев В.С. Научное познание как деятельность /В.С. Швырев - М.: Политиздат, 1984. – 232 с.
3. Плеснер Х. Ступени органического и человек //Проблема человека в западной философии /Х. Плеснер. – М.: Прогресс, 1988. – С. 96-151.
4. Лапин М.И. Кризис отчужденного бытия и проблема социокультурной реформации //Вопросы философии. – 1992. - №2. С. 29-41.
5. Ми вам не віримо //Експрес. – 2011. - № 93. – 25.08-01.09.2011. - С. 1-2.
6. Україна: проблеми самоорганізації: [В 2 т.] /В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко. – К.: Промінь, 2003. – Т. 1. Критика історичного досвіду. – 384 с.
7. Вільсон Е. Політичні організації в Україні //Е. Вільсон, В. Якушик //Сучасність. – 1992. - № 5. – С. 160-168.
8. Оруэлл Дж. «1984» и Эссе разных лет. //Дж. Оруэлл. – М.: Прогресс, 1989. – 384 с.
9. Головаха Є. Особливості політичної свідомості: амбівалентність суспільства та особистості /Є. Головаха //Політологічні читання. – 1992. - № 1. – С. 24-29.